

Rum för flexibla kroppar: Om ableism, öppna kontorslandskap och alla de andra

Elisabet Apelmo

Texten ingår i:
Andrés Brink Pinto,
Mikael Mery Karlsson
och Irina Schmitt (red.)

Kritiska blickar från marginalen.
Reflektioner i spåren av Jens Rydström

Sid. 249–262

<https://doi.org/10.37852/oblu.155.c220>

Copyright The editors and the authors, 2022.

All texts from this volume are licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

All images are all rights reserved, and you must request permission from the copyright owner to use this material.

ISBN 978-91-8039-293-8 (print)
ISBN 978-91-8039-294-5 (electronic)

Boken ges ut med stöd av:
Genusvetenskapliga institutionen, Lunds universitet
Stiftelsen Torsten Amundsons fond, Kungliga Vetenskapsakademien

Elisabet Apelmo

Rum för flexibla kroppar: Om ableism, öppna kontorslandskap och alla de andra

Som doktorand på sociologiska institutionen i Lund mejlade jag i början av år 2010 till Lyttseminariet vid Stockholms universitet. Jag ville gärna ta del av diskussionerna kring kritiska perspektiv, men det var svårt att få tid till att resa upp. Då fick jag ett mejl från Jens Rydström som frågade om vi inte i stället skulle starta ett cripseminarium vid genusvetenskapliga institutionen i Lund, där Jens arbetade. Det blev starten på flera år av samtal mellan forskare, studenter och aktivister kring olika teoretiska perspektiv, empiriska studier och aktivistiska interventioner som kritiskt granskade föreställningar om makt, funktionalitet och funktionsfullkomlighet. Jag minns det som att det flera gånger bara var jag, Jens och historikern Matilda Svensson Chowdhury som sågs och närläste texter. Våra samtal präglades av en öppenhet: ”Jag tänkte i detta nu, att kan det vara så här...?”

Seminariets namn var influerat av litteraturvetaren Robert McRuers bok *Crip Theory*.¹ Användandet av benämningar som crip (från engelskans *cripple*; krympling) och lytt kan tolkas på flera vis. Det kan ses som ett sätt

att hylla positionen som den Andre, att återerövra och politisera innebörden i en benämning som tidigare använts nedsättande, men också som ett sätt att uppmärksamma en kroppslig skillnad och de erfarenheter som skillnaden ger.² McRuer för samman queerteori med *disability studies*, och hans bok utmärkte sig då den vände blicken mot normen.³ Redan 1997 hade litteraturvetaren Rosemarie Garland-Thomson myntat begreppet normaten (*the normate*), som refererar inte bara till idén om den funktionsfullkomliga kroppen, utan till en överordnad social position i sin helhet.⁴ Men i Sverige var det vid tiden för cripseminariets start ont om forskare som intresserade sig för idéer om de kroppar som anses vara normala eller funktionsfullkomliga.⁵ McRuer skriver att *able-bodiedness* (från engelskans *able*; kapabel) tenderar att ses som en icke-identitet,⁶ vilket i hög grad fortfarande är giltigt. Crip-teorin var också utgångspunkten för det temanummer för *lambda nordica* som Jens var redaktör för.⁷

I denna essä kommer jag att diskutera *ableism* i relation till det samtida arbetslivet, med utgångspunkt i det öppna kontorslandskapet.⁸ Med den kritiska funktionshinderforskaren Fiona Kumari Campbells ord utgörs *ableism* av:

a network of beliefs, processes and practices that produces a particular kind of self and body (the corporeal standard) that is projected as the perfect, species-typical and therefore essential and fully human. Disability then is cast as a diminished state of being human.⁹

Föreställningen om normalitet är central för *ableismen*; idén att det finns en hälsosam, korrekt fungerande kropp och ett normalt sätt att tänka, tala, känna, agera och röra sig på. Den vuxna människan antas vara oberoende, produktiv och ha full kontroll över sin kropp och sitt medvetande. Att ha en normbrytande funktionalitet ses därmed som i sig negativt och som tärande på samhällets resurser.¹⁰

Studier av *ableism* avtäcker *görandet* av den normala kroppen. Jag ser begreppet som ett komplement till begreppet *funkofobi*, som introducerades av Förbundet Unga Rörelsehindrade och sedan 2015 finns med i Svenska Akademiens ordlista.¹¹ Medan *funkofobi* betecknar

fördomar om personer med normbrytande funktionalitet, fokuserar studier av ableism på det tänkande och de handlingar som konstituerar själva dikotomin normal/icke-normal. Båda kan ha exempelvis särbehandling, exkludering eller diskriminering som effekt.

Öppna landskap och den okroppsliga kroppen

Under coronapandemin har kontorslandskapen legat öde. Hur återgången till arbetsplatserna kommer att se ut på lång sikt återstår att se. Både vid arbete som kräver koncentration och närhet till fysiskt arbetsmaterial som böcker och artiklar, och ur smittosynpunkt,¹² är öppna kontorslandskap olämpliga. Men den framtida hybrid av arbete i hemmet och på arbetsplatsen som många förutspår, kan tala för en ökning av så kallade aktivitetsbaserade kontor, där arbetstagarna bär med sig det egna arbetsmaterialet och måste leta upp nya platser var dag de kommer till arbetsplatsen. Antalet platser är ofta färre än antalet anställda, vilket innebär minskad kontorsyta och därmed också en tänkt ekonomisk besparing. Men det kan också leda till problem för de som kommer till kontoret efter att skrivborden fyllts upp.

Malmö universitets byggnad Niagara stod klar 2015. Åren efter invigningen skrevs mycket i medierna om arbetsmiljön i de aktivitetsbaserade kontoren, även kallade flexkontor, som universitetets förra rektor genomdrev. Flera artiklar rapporterade om anställdas missnöje med arbetsmiljön och de konsekvenser som de nya kontoren fått, medan ett par mer djuplodande artiklar behandlade hur marknadsiseringen av byggandet och ett fokus på varumärke, lett till att verksamhetens behov inte längre står i centrum.¹³ Dock diskuterades aldrig vilka kroppar dessa kontor är skapade för, eller vilken påverkan kontorslandskapen kan få på den forskning och undervisning som görs i lokalerna. Svaret kan tyckas givet: de flexibla kontoren skapar flexibla arbetstagare. Det uppstår nya interaktioner, vilket leder till ökad kreativitet, högre produktivitet och en positiv, team-baserad arbetskultur.¹⁴ Arkitekturen kan tänkas symbolisera universitetets öppna och transparenta arbets- och lärandeklimat.¹⁵

I *Flexible Bodies*, från 1994, konstaterar socialantropologen Emily Martin att i den nyliberala ekonomiska diskursen har flexibilitet kommit att betraktas som i sig värdefullt och positivt. Medan staten ofta beskrivs som osmidig och steltnad, ses marknaden som flexibel, fri och löst strukturerad.¹⁶ Detta tänkande har nu fått ytterligare fäste och präglar stora delar av dagens arbetsliv. Ett exempel är konsult-, bemannings- och gigföretagen, ett annat är just aktivitetskontoren. Här är det tänkt att dynamiska anställda arbetar, som både snabbt kan anpassa sig till förändringar, och själva bidra med innovativa lösningar. Flexibiliteten gäller i hög grad för arbetsgivaren. De anställda är utbytbara, och krav på rättigheter vad gäller anställning eller arbetsmiljö ses ofta som rigida och otidsenliga menar Martin.¹⁷ Detta belystes under en pratstund i lunchrummet en dag då jag för tillfället undervisade studenter på Niagara. Jag träffade en ung gästföreläsare och under samtalet kring den nya byggnaden frågade han mig leende: ”Är det kanske bara de äldre arbetstagarna som är lite osmidiga och vänjer sig långsamt?” De äldre medarbetarna knyts till förlegade tankesätt och görs på så sätt till ett problem. Även universitetets dåvarande fastighetschef Birgitta Wickman var inne på tankar kring medarbetarnas förmåga till anpassning, då hon i en intervju menade att ”Det är bara bra att röra på sig. Mycket handlar om vana. Det tar tid att landa i en ny miljö”.¹⁸

Själva idén om vilka kroppar som är flexibla är dock inte så flexibel. Kontorsanställdas kroppar, speciellt de som innehar en överordnad position, ska vara propra, professionella och respektabla, påpekar kulturgeografen Robin Longhurst.¹⁹ Kroppens gränzoner måste övervakas för att hindra pinsamma läckage. De kroppar som karaktäriseras av rörighet (*messiness*), och därmed antas vara utom kontroll, riskerar att femininiseras och göras till de Andra. Kvinnliga chefers kroppar bör därför vara väl paketerade i kostym eller dräkt.²⁰ Detsamma tycks gälla den universitetsanställda. I en omdiskuterad artikel i *Universitetsläraren* föreslogs att kvinnliga universitetslärare borde klä sig i kavaj och skor med klack för att få pondus och markera distansen till studenterna.²¹ I en ren och respektabel lokal ska en ren och respektabel kropp arbeta, eller kanske rentav en okroppslig kropp – *a disembodied body*, som Longhurst uttrycker det.²²

Detta leder till frågan om vilka kroppar som *inte* passar in i det flexibla arbetslivet. Den vars axlar, skuldror och nacke värker efter statiskt kontorsarbete, den astmatiska kroppen, den som rullar i stol eller med rullator, den som inte hör eller ser så bra, den som är trött, lite långsam i rörelsen eller tanken, har en tillfälligt stukad fot eller en spastisk hand har svårt att vara fullt flexibel. Longhurst skriver även om den gravida kroppens omtvistade varande i offentliga miljöer, men hit hör också den åldrade kroppen. Båda är svårkontrollerade och hotar att läcka.²³ Alla dessa kroppar gör sig påminda då arbetsmiljön brister.

Campbell menar att ableismen drar en knivskarp gräns mellan de normala och de Andra, de med en normbrytande funktionalitet.²⁴ De flesta människor befinner sig dock i en gråzon mitt emellan dessa båda tänkta grupper. En persons funktionalitet kan i viss utsträckning variera med dagsform, plats, arbetsuppgifter, interaktioner med andra individer på platsen och med olika livsfaser. Alla riskerar att drabbas av svårkontrollerade utbrott av sjukdomar av skilda slag, ibland med utsipprande kroppsvätskor som följd. Genom *purification*, det vill säga rening, så räddar sig dock de som har möjlighet till de normalas kategori, medan de med normbrytande funktionalitet hamnar som de Andra i en oföränderlig och underordnad kategorisering.²⁵

Att tänka positivt

På vissa av Niagaras våningsplan gjorde personalen motstånd. De återvände till samma kontorsplats, vägrade plocka undan sitt arbetsmaterial vid dagens slut eller började i högre utsträckning arbeta hemifrån.²⁶ I den byggnad som kallas Gäddan revs cellkontoren, och ett mer traditionellt öppet kontorslandskap med fasta platser byggdes upp inför att min egen institution flyttade dit sommaren 2016. Dock avkrävs en viss flexibilitet även av oss som har fasta platser. På den institution där jag arbetar uppmanas vi anställda att tänka positivt: vårt kontorslandskap är bättre än det aktivitetskontor vi i värsta fall kunde fått. Vi förväntas anpassa oss och våra kroppar. Om ljudnivån blir störande – om någon talar

i telefon eller med en kollega – kan vi ta dator och arbetsmaterial och flytta till olika mindre, loungeliknande utrymmen med möjlighet till stängd dörr, men där mysfaktorn premieras framför ergonomin. Vid undervisning bärs datorer och litteratur runt mellan olika byggnader och föreläsningssalar som numera saknar fast utrustning. Studenterna är av säkerhetsskäl förbjudna att komma in i kontorslandskapen. Spontana besök och inspirerande samtal framför handledarens bokhylla, som kan ge en försmak av arbetet som forskare och universitetslärare, existerar inte längre, utan vi bokar externa handledningsrum.²⁷

Att uppmana till positivt tänkande förändrar problemformuleringen. Fokus flyttas bort från en dålig arbetsmiljö, som arbetstagarna kollektivt kan kritisera och som är arbetsgivarens ansvarsområde. I stället görs problemet till den anställdes individens ansvar. Positivt tänkande härstammar från positiv psykologi och innebär en form av vardaglig självdisciplinering där känslolivet manipuleras. Den underliggande idén är att om du underpresterar, misslyckas eller blir sjuk beror det på att du är alltför negativ. Lycka är både metoden och det begärliga målet. Positivt tänkande resulterar i glada, formbara och mer produktiva teamarbetare, lyder förhoppningen.²⁸

Ett mer kritiskt förhållningssätt inriktat på förändring och ökad jämlikhet vore att se det samtida arbetslivets organisering som ett uttryck för det ableistiska tänkandet. Synsättet är införlivat i sociala relationer, praktiker och institutioner. Det är inkorporerat i den byggda miljön och skapar en ableistisk geografi som upprätthåller barriärer för deltagande.²⁹ En geografi utformad för normater.

Ett eget rum bland andra

Med hjälp av metaforer från teaterns värld, beskriver sociologen Erving Goffman människors vardagliga beteenden och interaktion.³⁰ Goffman gör en distinktion mellan scenen eller den främre regionen, och kulisserna i den bakre regionen. På scenen gör aktörerna sin performance. Lärare och forskare föreläser för studenter, presenterar texter på konferenser och

möter allmänheten. I kulisserna förbereder de sig, skriver, läser, rättar, ordnar klädsel, laddar upp och slappnar av.³¹ I arbetslivet spelar den bakre regionen stor roll för anställdas psykosociala hälsa som individer och för sammanhållningen som personalgrupp. Men det finns ytterligare en nivå i detta. De anställda har också behov av en bakre region i relation till kollegorna. Hemmet är givetvis en sådan region. Men forskning visar att även i arbetslivet finns det behov av dels arkitektonisk avskildhet, som handlar om visuell och akustisk miljö, och dels psykologisk avskildhet: en personlig kontroll över när interaktionen sker; när arbetstagaren ser eller blir sedd av andra. Att inte ha den kontrollen leder i stället till en upplevelse av att vara kontrollerad.³²

Initialt var det också full insyn genom glasväggar in i både det stora öppna kontorslandskapet och de mindre mötesrummen på vår institution. De mindre rummen är numera delvis täckta med frostad film. Men vi hinner ändå sällan till den bakre regionen på vår väg mellan salar och externa mötesrum i olika byggnader. Vi träffar inte kollegorna i personalrummet, och vi har inte det egna rum som författaren Virginia Woolf skrev om.³³ Vi funderar på om det går att ta en efter-lunchentupplur på toaletten. Vi överväger att jobba hemma i morgon.

Woolf understryker att rummens utformning påverkar tänkande och kreativitet.³⁴ En studie av digital och fysisk interaktion (ansikte mot ansikte) på två företag som bytte från cellkontor till öppna kontorslandskap visar att den fysiska interaktionen mellan kollegorna minskade med runt 70% efter övergången till öppen arkitektur, samtidigt som den digitala interaktionen via mejl och SMS ökade betydligt. Samarbete och den kollektiva intelligensen – vilken påverkar en grupps samlade förmåga att utföra olika uppgifter – minskade, liksom produktiviteten.³⁵ Tyst kunskap, så kallad know-how, kan inte överföras via text, utan kräver informella, ofta slumpartade möten. Även utbyte av tyst kunskap minskar vid alltför hög grad av arkitektonisk transparens, då förtroliga möten är omöjliga, eller då de anställda har olika undvikande strategier för att få den avskildhet de behöver.³⁶ I de öppna kontorslandskapen ökar också de visuella och akustiska intrycken och skapar en överstimulering.³⁷ ”Sitter du i kontorslandskap? Då kan du lika gärna arbeta full”, skriver journalisten Katrine Marçal aningen tillspetsat.³⁸

För en person med normbrytande kognition i form av koncentrations- eller minnessvårigheter störs tänkandet än mer i ett öppet kontorslandskap. Ljud, ljus och rörelse distraherar. Minsta rörelse vid synfältets yttersta gräns utgör extra information för hjärnan att hantera.³⁹ För en person med normbrytande hörsel blir det ännu svårare att följa ett samtal på grund av bakgrundsljud.⁴⁰ I båda fallen leder ansträngningen till ökad trötthet. Ljuddämpande mattor skapar problem för allergiker och astmatiker, samtidigt som hostningar och nysningar kvävs av rädsla för att störa kollegorna.⁴¹ Mattorna gör det också tyngre att rulla med rullstol. Rummen ordnar kroppar, skriver kultur- och samhällsteoretikern Sara Ahmed: "Objects, as well as spaces, are made for some kinds of bodies more than others".⁴² De öppnar sig för och fungerar som en förlängning av vissa typer av kroppar men inte andra. De mindre flexibla kroppar och sinnen som skulle ha gått obemärkta förbi i en annan typ av miljö blir plötsligt märkta som avvikande. Detta händer då någon måste avbryta flödet i en konversation med frågan "vad sa du?",⁴³ eller be kollegor att vara tysta eller föra samtalet vidare någon annanstans. Dock uppstår inte så många spontana produktiva samtal på vår institution, då ena bordsgrannen har dubbla hörselskydd, och den andra har flytt fältet för att slippa bli störd.

Kunskap och erfarenhet är beroende av den situerade kroppen och påverkas av till exempel kön, klass, etnicitet, sexualitet och funktionalitet. Skilda erfarenheter orienterar människor på olika sätt: vissa ämnen uppfattas som centrala, intressanta och engagerar oss, medan andra förflyttas till bakgrunden.⁴⁴ I förlängningen riskerar forskningen och undervisningen snarare att bli mer likriktad än mer kreativ, då vissa kroppar, och därmed vissa erfarenheter och perspektiv, utestängs från universiteten.

Niagara är nu ombyggt, på uppdrag av den nuvarande rektorn,⁴⁵ som tillträdde samma höst som byggnaden stod klar.⁴⁶ Vår institution ska återigen flytta. Vi vet ännu inte vart eller hur de nya arbetsplatserna kommer att se ut. Får vi hyllor till våra böcker och pärmar? Kan vi bjuda in studenterna till våra kontor? Coronapandemin har förändrat synen på arbetslivet, och erbjuder ett nytänkande. Många är nöjda med att ha fått möjlighet att arbeta hemifrån, med att ha fått transportera hem den

ergonomiska arbetsstolen till hemmet. Är det nu kritiken mot de öppna landskapen tystnar? Räcker det att vi tittar in på arbetsplatsen och minglar med våra kollegor då och då? Eller är det än mer värdefullt att i detta läge bygga arbetsplatser med god arbetsmiljö? Vilken syn kommer nästa rektor ha på våra arbetsplatsers utformning? De samtidiga behoven av interaktion och avskildhet kvarstår.

Vi rullar vidare i våra rullstolar, med våra glasögon, den diskreta hörapparaten och den överbelastade hjärnan, med våra gravida magar, med våra ömmande nackar-axlar-skuldror, den vrickade foten och åldrande knän mellan de olika husen. Med dator (den flexibla människan bär alltid med sig sin egen laptop), kurslitteratur, seminariematerial, diabetessprutan och en extra kofta i famnen, till teknikutlämningen före och efter lektionen för att låna högtalare till de salar som saknar hörslinga. Det är oss övermäktigt att ta med allt detta till kafferum och toaletter i föreläsningsspausen. Vi vidgar våra blåsor för att slippa ta oss till en toalett med allt bagage, och hoppar över kaffet. Det är ändå bara urindrivande.

Slutnoter

-
- ¹ Robert McRuer, *Crip theory: Cultural signs of queerness and disability* (New York: New York University Press, 2006).
- ² Rosemarie Garland-Thomson, *Extraordinary bodies: Figuring physical disability in American culture and literature* (New York: Columbia University Press, 1997); Jens Rydström, "Introduction: Crip theory in Scandinavia", *lambda nordica*, 17, nr 1–2 (2012): 9–20; Jens Rydström, "Är krymplingen en människa?: Om cripteori i vetenskap och politik", i *Människans kunskap och kunskapen om människan: En gränslös historia*, red. Maria Wallenberg Bondesson, Orsi Husz, Janken Myrdal och Mattias Tydén (Lund: Sekel, 2012).
- ³ Se även Carrie Sandahl, "Queering the crip or crippling the queer?: Intersections of queer and crip identities in solo autobiographical performance", *GLQ: A journal of lesbian and gay studies*, 9, nr 1–2 (2003): 25–56. I artikeln diskuterar Sandahl likheterna mellan queerteori och *disability studies*, och nämner också begreppet *crip theory* i en fotnot.
- ⁴ Garland-Thomson, *Extraordinary bodies*.
- ⁵ Jens Rydström, "Cripteori: Var står den? Vart går den?" *Kvinder, Køn Og Forskning* 25, nr 4 (2016): 49–54. I essän diskuterar Rydström möjliga förklaringar till varför cripteorin aldrig fick ett större genomslag i Norden.
- ⁶ McRuer, *Crip theory*, 1.
- ⁷ Rydström, "Crip theory"; se även Elisabet Apelmo, "Crip heroes and social change", *lambda nordica* 17, nr 1–2 (2012): 27–52.
- ⁸ Se även Elisabet Apelmo och Camilla Nordgren, "Still waiting for the hand to be raised: On being crip killjoys at an ableist university", i *Accessibility Denied: Understanding Inaccessibility and Everyday Resistance to inclusion for persons with disabilities*, red. Hanna Egard, Kristofer Hansson och David Wästerfors (London: Routledge, 2012). I kapitlet görs en bredare studie av ableism inom universitetsvärlden.
- ⁹ Fiona Kumari Campbell, *Contours of ableism: The production of disability and abledness*. (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 5.
- ¹⁰ Campbell, *Contours of ableism*; Fiona Kumari Campbell, "Stalking ableism: Using disability to expose 'abled' narcissism", i *Disability and social theory*:

New developments and directions, red. Dan Goodley, Bill Hughes och Lenard J. Davis (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012).

- ¹¹ Måns Stenberg, "Funkofobi – ett nytt ord i SAOL," *Förbundet Unga Rörelsehindrade*, senast ändrad 17 november, 2014, <http://ungarorelsehindrade.se/funkofobi-med-saol/>. I texten återges SAOL:s huvudredaktörs meddelande att funkofobi kommer att finnas med som ett ord i 2015 års upplaga av SAOL.
- ¹² Hanne Berthelsen, Tuija Muhonen och Susanna Toivanen, "What happens to the physical and psychosocial work environment when activity-based offices are introduced into academia?", *Journal of Corporate Real Estate* 20, nr 4 (2018): 230–243; Tuija Muhonen och Hanne Berthelsen, "Activity-based work and its implications for the academic work environment", *Journal of Applied Research in Higher Education* 13, nr 3 (2020): 889–899; Yuguo Li med flera, "Role of ventilation in airborne transmission of infectious agents in the built environment: A multidisciplinary systematic review", *Indoor Air* 17, nr 1 (2007): 2–18.
- ¹³ Se exempelvis Naomi Abramowicz, "Personal ska inte behandlas som statens labbråttor," *Expressen*, 13 december, 2016; Eskil Fagerström, "Malmö forskare flyr flexkontoren – jobbar hemma istället," *Sydsvenskan*, 27 november, 2016; Jens Mikkelsen, "Hundratals anställda rasar mot högprofilbygge," *Sydsvenskan*, 5 september, 2015; Susanna Nygren, "Nya högskolehuset underkänns", *ETC Malmö*, 23 oktober, 2015; Jesper Meijling, "Fallet Niagara", *Arkitektur*, 22 november, 2017; Jenny Maria Nilsson, "Vi trivs sämst i öppna landskap," *Sydsvenskan*, 30 april, 2016.
- ¹⁴ Per Germundsson och Berth Danermark, "Ljudmiljön i öppna kontorslandskap", i *Ljud tar plats: Funktionshinderperspektiv på ljudmiljöer*, red. Åsa Alftberg, Elisabet Apelmo och Kristofer Hansson (Lund: Department of Arts and Cultural Sciences, Lund University, 2016); Muhonen och Berthelsen, "Activity-based work".
- ¹⁵ Salomé A. Bentinck, Clarine J. van Oel och Machiel J. van Dorst, "Perception of privacy in a university building: The transparency paradox", *Frontiers of Architectural Research* 9, nr 3 (2020): 579–587.
- ¹⁶ Emily Martin, *Flexible bodies: Tracking immunity in American culture from the days of polio to the age of AIDS* (Boston: Beacon Press, 1994).
- ¹⁷ Martin, *Flexible bodies*.
- ¹⁸ Nygren, "Nya högskolehuset underkänns".

-
- ¹⁹ Robin Longhurst, *Bodies: Exploring fluid boundaries* (London: Routledge, 2001).
- ²⁰ Longhurst, *Bodies*.
- ²¹ Birgitta Forsell, "Dressed for success – Rätt klädd för undervisningen", *Universitetsläraren*, nr 2 (2016): 20–21.
- ²² Longhurst, *Bodies*, 134.
- ²³ Longhurst, *Bodies*.
- ²⁴ Campbell, *Contours of ableism*; Campbell, "Stalking ableism".
- ²⁵ Campbell, *Contours of ableism*; Campbell, "Stalking ableism".
- ²⁶ Berthelsen, Muhonen och Toivanen, "Work environment"; Fagerström, "Malmös forskare flyr."; Muhonen och Berthelsen, "Activity-based work".
- ²⁷ Se även Fagerström, "Malmös forskare flyr."; Muhonen och Berthelsen, "Activity-based work".
- ²⁸ Barbara Ehrenreich, *Smile or die: How positive thinking fooled America and the world* (London: Granta, 2009); Binkley, "Happiness, positive psychology and the program of neoliberal governmentality", *Subjectivity* 4, nr 4 (2011): 371–394.
- ²⁹ Vera Chouinard, "Making space for disabling differences: Challenging ableist geographies", *Environment and Planning D: Society & Space* 15, (1997): 379–387.
- ³⁰ Erving Goffman, *The presentation of self in everyday life*. (London: Penguin, 1959/1990).
- ³¹ Goffman, *Presentation of self*.
- ³² Bentinck m.fl., "Perception of privacy"; se även Jungsoo Kim och Richard de Dear, "Workspace satisfaction: The privacy-communication trade-off in open-plan offices", *Journal of Environmental Psychology* 36 (2013): 18–26.
- ³³ Virginia Woolf, *A room of one's own*. (New York: Harcourt, Brace and Company, 1928/2004).
- ³⁴ Woolf, *Room*.
- ³⁵ Ethan S. Bernstein och Stephen Turban, "The impact of the 'open' workspace on human collaboration", *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 373, nr 1753 (2018). I de båda studierna ingick totalt 152 personer, vilka bar sensorer (*sociometric badges*) som mätte fysisk interaktion: vem de interagerade med, om de talade eller lyssnade, kroppsrörelse, kroppsställning samt rumslog positionering. Därtill mättes antal mejl och SMS

-
- mellan de anställda. Se även Berthelsen, Muhonen och Toivanen, "Work environment"; Muhonen och Berthelsen, "Activity-based work".
- ³⁶ Bentinck m.fl., "Perception of privacy".
- ³⁷ Bernstein och Turban, "'Open' workspace"; Kim och Dear, "Workspace satisfaction".
- ³⁸ Katrine Marçal, "Sitter du i kontorslandskap? Då kan du lika gärna arbeta full," *Dagens nyheter*, 30 september, 2017.
- ³⁹ Anna Kågström, "Vi vet så otroligt lite om vad som egentligen händer i hjärnan", *Psykologtidningen*, nr 3 (2016): 14–18.
- ⁴⁰ Germundsson och Danermark, "Ljudmiljön".
- ⁴¹ Muhonen och Berthelsen, "Activity-based work".
- ⁴² Sara Ahmed, *Queer phenomenology: Orientations, objects, others* (Durham, London: Duke University Press, 2006), 51.
- ⁴³ Germundsson och Danermark, "Ljudmiljön".
- ⁴⁴ Ahmed, *Queer phenomenology*.
- ⁴⁵ Ann Dahlin, "Kontorslandskap byggs om efter kritiken", *Publikt*, 13 december, 2019.
- ⁴⁶ Se Berthelsen, Muhonen och Toivanen, "Work environment", för en kritik av hur beslutsprocessen bakom införandet av aktivitetskontor på Niagara såg ut.

Elisabet Apelmo är konstnär och sociolog och arbetar som lektor vid institutionen för socialt arbete vid Malmö universitet. Med ett intersektionellt perspektiv utforskar Apelmo idéer om kroppar, samt frågor om ojämlikheter och skillnad. Hon kombinerar fenomenologi, feministisk teori och disability studies/crip theory med en sociologisk förståelse av strukturer och institutionella processer. Apelmo har särskilt fokus på visuell metod och analys och forskar just nu om dans, ableism och normbrytande funktionalitet.